पुस्तकमाळा.

वडोदरा स्वदेश हितवर्धक मंडळी १३०८

तरफथी.

અંક ૧. કરકસર વિષે. (આવૃત્તિ બીજી) કી. એક પાઈ.

પ્રિય વાંચનાર, મારો જન્મ કોણે શા કારણથી આપ્યો તે જરા કહી લઉં. વડોદરામાં એક સ્વદેશ હિતવર્ધક નામે મંડળી થઈછે, તેનો વિચાર એવોછે, કે સસ્તામાં સસ્તાં લઘુ પુસ્તકો સાદી ભાષામાં પ્રગટ કરવાથી તેનો લાભ ઘણાને મળી શકે. છાપવા છપાવવાનું કિફાયતે ખરચ કરીને ખરચ જેટલીજ પુસ્તકની કીમત રાખવી. કંઈપણ ખોટ ખાવી, પણ નફો મેળવવાની આશા રાખવી નહીં. આ કારણથી મારા જેવું સોંઘું સફરૂં પુસ્તક તમને બીજું કયું મળશે ? સાધારણ ભણેલાં સ્ત્રી પુરૂષો પણ મને વાંચીને સમજી શકશે. હું નકામું ટાહેલું નહીં કરૂં. તમને સુબોધ દેવા અને ઉપયોગી જ્ઞાન આપવા મેં અવતાર લીધો છે. જેમ માળાનો દરેક મણકો તમે ધ્યાન દઈને ફેરવોછો તેમ મને પણ ધ્યાનથી શ્રદ્ધાપૂર્વક ફેરવશો તો તમારૂં કલ્યાણ થયા વગર રહેશે નહીં. હું છેક નાનો છું, પણ માળામાંનો પેહેલો

મણકો છું. મને ખસેડતાં અગાઉ ખૂબ વિચાર કરજો. મારી સેવા તમને ફળ આપ્યા વગર રહેશે નહીં. બીજા મણકા મારા જેવા કે થોડા મોટા કદના નીકળશે. મને વાંચજો વંચાવજો અને જેમ બને તેમ મારો વધારે પ્રસાર કરજો. કોઈ બીજું મને છપાવશે તોએ મને જન્મ આપનાર નાખુશ થનાર નથી. છેવટ તમને આશિર્વાદ દઉછું, અને મારી ટેહેલ શરૂ કરૂછું.

करकसर*

આપણે હિંદુ લોકો સાદાઇને માટે અસલથી પ્રખ્યાત છીએ. મુસલમાન જેવા આપણે ઉડાઉ નથી, અને સાહેબલોક જેટલા ખરચાળ નથી. દેશની હવાને લીધે તથા આપણી રીતભાત પ્રમાણે આપણે થોડાં ને સસ્તાં કપડાં લત્તાંથી બસ થાયછે. આપણે માંસ મદીરા જેવી કીમતી ચીજોનો ખપ પડ્તો નથી. ખાવામાં સાદું અનાજ અને પીવામાં મફતનું પાણી આપણને બસછે. એથી આપણું પુરૂં થાય છે, એથી આપણું શરીર આરોગ્ય રહેછે, અને એથી આપણે સુખમાં રહી શકીએ છીએ. ખરચ થોડું લાગે અને સુખમાં નિભાવ થાય એવા રસ્તા આપણા વડીલોએ ખોળી કાઢ્યા છે.

એમ છતાં હમણાં હમણાં આપણે દુઃખમાં પડ-

* લખનાર હરગોવન દવારકાંદાસ કાંટાવાળા.

તા જાઇએછીએ. સાદો ખોરાક અને સાદાં કપડાં પણ જોઇએ તેટલાં લોકને મળતાં નથી. ગરીબલોકો જ્યાંને ત્યાં ભુખે ટળવળતા ને ભીખ માગતા આપણે જોઇએછીએ. સાધારણ લોકોની અને શ્રીમંતોની હાલત પણ માઠી થતી ચાલી છે. દહાડે દહાડે રોજગાર ઘટવાથી લોકોની કમાઈ ઓછી થઈ છે. વરસાદ જોઈતો વરસતો નથી, ને જમીનનો કસ ઓછો થયો છે, તેથી અનાજ બરાબર પાકતું નથી. દરિદ્રતા વધવાનાં બીજાં ઘણાં કારણ છે પણ તેનો વિચાર હાલ કરવાનો નથી. જેમ કમાઈ ઘટે તેમ ખરચ પણ ઘટવો જોઇએ. હાલના વખતમાં લોકોએ ખૂબ કરકસર કરવી ઘટે છે. પેહેલાંના કરતાં આપણે ઉલટું વધારે ખરચ કરતા હોઇએ એમ ભાસે છે, માટે અહો દેશીબંધુઓ તમે તમારી આપપતનો વિચાર કરીને ખરચ કરજો. ગુંજાશ કરતાં વધારે ખરચ કરવામાં ગાંડપણ છે.

જ્યારે ઘઉં મણ દોઢમણના, ડાંગર એમણ અઢીમણની, ઘી પાંચશેર છશેરનું અને ગોળ બારશેર પંદરશેરનો મળતો ત્યારે આપણે, જેવા ન્યાત વરા કરતા તેવા અથવા તેથી પણ ચઢીઆતા નાત વરા હાલ આપણે કરીએછીએ. એથી પેહેલાં કરતાં હાલ આપણને ચોઘણું અથવા વધારે ખરચ લાગે છે. આપણી કમાઈ પેહેલાંના જેટલી નથી, અને ખરચ ચાર

પાંચ ધાણું કરીએ તે કેમ પાલવે, એનો વિચાર ખરચ કરનાર, કે ન્યાતવાળા તમામ, કે મહાજનના શેઠીઆ કેમ કરતા નથી ? એથી સૌ ખરાબખસ્ત થવા આવ્યા છે. દર દાગીના ને ઘરબાર સુદ્ધાં વેચી સાટીને લોક વિફુર થવા માંડ્યા, તોપણ એક રાતની વાળુ પાછળ સૌ અંજાએલા રહે ને વિચાર ન કરે એ કેવું ખોટું છે ? એકુ વસવાયાં પ્રથમ કુંશાર લાબશી લુસીઉં મગધાન વગેરે કરી નાત જમાડતા, તેઓ હાલ ખાંડ સાકરને ઉપર ઘી ઉછાળતા માલમ પડે છે.

જેમ નાતવરાનુંછે તેમજ વિવાહવાજનનું છે. કુંન્યાનો પણ ઘણી ખરી નાતમાં દુકાળ ચાલે છે, તેથી લોકને ઘણા પૈસા ભરવા પડેછે. કન્યાનો વિક્રય કરવાની શાસ્ત્રમાં મના છતાં લોક પૈસા લેઈ ઢોરઢાંકની પેઠે પોતાનાં છોકરાં વેચતા થયા એ કેટલું. ખરાબ કહેવાય ? રીત પુરત દહાડે દહાડે વધતી જાયછે. અસલના રિવાજમાં ઘટાડો થતો નથી, અને નવાં તીખળ વધતાં જાયછે, એટલે ખરચમાં વધારો થઈ લોક હેરાન ગતી ભોગવે છે. મોટા વરઘોડા કાઢવા, વાજાં આણવાં, પૈસાપર દેખા'મુકવાસારૂ દારૂખાનાં છોડવાં, લેહેણાં કરવાં, જાન પરજાનને ખૂબ જમાડવી, લુઘડાં ઘરેણાં મન માન્યાં કરાવવાં એ સૌ કમાઈ ઉપર ધોરણ રાખ્યાવિના જે કોઈ કરે તે પાછળથી પસ્તાય એમાં નવાઈ

નથી. ફુલણજી થઇ પ્રથમ ફુલીએ, ને તાન રસીઆ લોક ચઢાવે તેમ ચઢીએ એથી જાન કોને થાય વારૂ !

ખાનપાન વસ્ત્રાદિમાં પણ દહાડે દહાડે આપણે ઉડાઉ થતા જઇએછીએ. વિદ્યાર્થીઓ ભણીને વધારે શોખી થતા જાયછે. કેટલાક તો દારૂ વગેરે કેફની લતમાં પડીને ખરાબ થાયછે. કેટલાક બુટ ઇસ્ટાકીંગ ને લાકડીવાળા થયાછે. પાંચ સાત રૂપીઆના પગાર વાળાને પણ એક બનાતનો કે આલપાકાનો ડગલો જોઇએ ને હાથમાં ઝાલવા લાકડી જોઇએ. અંગ્રેજી ભણ્યા તેને તો એથીએ વધારે જોઇએ છીએ; પછી તેને પગાર ગમે તેટલો મળતો હોય. કમાઇના પ્રમાણમાં ખરચ કરવું અને શોખ વધારવો એ કદી યોગ્ય ગણાય, પરંતુ આઠનું આયપત ને બારનો વરો કરવા જઇએ તે કેમ પાલવે, જુવાન અવસ્થા ન ફકરી છે. એ વખતે છોકરાં છૈયાંની પીડા હોતી નથી. હવે પછી શું થશે ને કુટુંબ નભાવતાં કેડલી હરકત પડશે તેનો જુવાનીઆ વિચાર કરતા નથી. "મળ્યું ત્યારે મીર ને ના મળ્યું ત્યારે ફકીર" એ કહેવત પ્રમાણે જેઓ આગલા વખતનો વિચાર કરી સંગ્રહ કરવાની દાનત રાખતા નથી તેઓ પાછળથી જરૂર દુઃખી થવાના. કીડી મધમાખી જેવા હલકા પ્રાણી પણ આગલા વખતનો વિચાર કરી રાખે છે.

કંજુસ થવા કરતાં ઉડાઉ થવું વધારે ખરાબ છે. ઉડાઉ લોક દેશના ઉપર નકામો બોજો થઇ પડેછે. તેઓ જાતે હેરાન થાયછે એટલુંજ નહિ પણ તે આખી પ્રજાને અવગુણ કરતા થઈ પડે છે. જાળવીને ખરચ કરી જેઓ પૈસા ભેગા કરે છે તેઓ દેશની દોલત વધારેછે એમ સમજવું. એ રીતે દોલત વધવાથી ધંધા રોજગારમાં વધારો થાય છે અને લોકને રોજી મળેછે.

કરકસરથી ઘણો લાભ થાયછે. એથી આપણને મન મારવાની ટેવ પડેછે. ઓહો આટલામાં તે શું એવો જે વિચાર રાખેછે તે અંતે ઉડાઉ થયા વગર રહેતું નથી. કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય ને ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય એ અગત્યની કહેવત સૌએ ખરચ કરતી વખત યાદ રાખવી. રોજ પાઈ બચાવીએતો બાર મહીને કેટલું બચે તેવિચારી જુઓ. પાઈ પૈસો ક્યાં ગયાને ક્યાં આવ્યો, એમ જે ધારેછે તે ખરચાળની અંતે ખરાબી થાયછે.

ઘણું ખરૂં ખરચ બૈરાંને હાથ થાયછે. જેના ઘરમાં બાઈડી ઉડાઉ હોય તેનું ઘર સૌથી વહેલું બેશી જવાનું. ભાઇડા તો બીચારા કમાઈ જાણે, પણ તેનો અવેર કરવો બૈરાંને હાથછે, માટે અહો બેહેનો, તમે જરૂર ક-સરીઆં થજો. બોહોળે હાથે ઉડાવા માંડશો, ને પોતે હાથે ખરચ કરશો, તો તમારાં ઘરનું નાવ અધવચ અ-ટકી પડશે. તમારૂં જોઈ છોકરાં શીખશે, માટે તમે હરેક

કામ વિચારીને કરજો. ને "ત્રેવડ ત્રીજો ભાઈ છે" એ કહેવત હમેશ યાદ રાખજો.

ત્રેવડ કરી બચાવવું તે પૈસો પેદા કર્યા બરાબરછે. રાજ દરબારે પણ નેક હોયછે દેવ મંદીરમાં પણ નેકથી ખરચ થાયછે. "કહેવત છે કે ખાધું બહાર પડે ને રાંધ્યું વરે પડે". વધારે રાંધ્યું હોય તે ટાઢું ખાવું પડે કે નાખી દેવું પડે. ટાઢું ખાઈએ તો રોગ થાય ને નાંખી દઈએ તો ઘરમાં બન ન થાય; માટે રસોઈ પાણી વિચારીને કરવાં. મનને જેમ બહેકાવીએ તેમ તે બહેકેછે, અને વશ રાખવા ચાહીએ તો વશ પણ થાયછે. લુગડાં લત્તાં ને ઘરેણાં ગાંઠાં પણ વિચાર કરીને કરાવવાં. તેમાં જેટલા રૂપીઆ રોકીએ તેટલા વેપાર રોજગારમાં અર્થ ન આવે ને વ્યાજ ખાધ પડે. જેની હાલ જરૂર ન હોય તે કદી લેવું નહીં. જરૂર વગરનાં કપડાં લઈ બાંધી મુકીએ તો તે નકામાં સડ્યાં કરે. તેનો રંગ ને શોભા બંને બગડે. માટે જ્યારે જરૂર હોય ત્યારેજ કપડાં લત્તાં લેવાં.

કરકસરની દરેક કામમાં જરૂર છે. કસર કરીને બચાવેલા પૈસા બહુ કામ લાગેછે. પૈસા પાસે હોય ત્યારે તે ખરચી દેવાનું મન થાયછે. માટે જે કાંઈ ઉગારે પડે તે બને તો કોઈ સારે ઠેકાણે જમે કરાવવા. એથી ધીમે ધીમે સારી રકમ ભેગી થશે ને વ્યાજ

પણ પુળશે. વ્યાજના ઘોડાને કોઈ પહોંચતું નથી. એક રામે લંકા લીધી; માટે વ્યાજની રામ કાળે કરીને શું ન કરે ? એક રૂપીઓ દોકડાને વ્યાજે સો વરસ રહેવા દઇએ તો વ્યાજ સાથે તેના એંશીહજાર કરતાંએ વધારે રૂપીઆ થાય એ વાત કેવી નવાઇ જેવી છે ! મજુર કારીગરો દરરોજ જે લાવેછે તે ઉડાવી દેછે. તેમાંથી કાંઈ બચુ કરવાની કાળજી રાખતા નથી; પણ જ્યારે મજુરી ન મળે કે મજુરી થઈ ન શકે કે ખરાબ વરસ આવે ત્યારે તેમને બહુ આપદા ભોગવવી પડે. જે મળે તેમાંથી કાંઈ પણ બચાવવું એવો નિયમ સર્વએ બાંધવો. થોડું થોડું કરતાં પણ અંતે ઘણું થઈ પડશે. માટે અહો દેશી બંધુઓ ને બેહેનો, તમે નીચેના સાત નિયમ તમારે કમાડે ભીંતે ને હરેક ઠેકાણે લખી રાખજો, તમારા અંતઃકરણમાં કોતરી રાખજો, ને તે અમલમાં લાવવાની ખરા મનથી કોશીશ કરજો.

૧ ત્રેવડ ત્રીજો ભાઇછે. ૨ ટીપે ટીપે સરોવર ભરા ને કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય. ૩ જેનો હાલ ખપ ન હો તે લેવું નહિ. ૪ ગુંજાશ પ્રમાણેજ ખરચ કરવો. ૫ કમાઇમાંથી કાંઈ પણ બચે એમ કરવું. ૬ બચેલાનો સંગ્રહ કરવો. ૭ પૈસે પૈસે પૈસાદાર થવાય.

અમદાવાદ યુ૦ કં૦ પ્રેસમાં ર૦ ગો૦ છાપી.